پژوهشگاه فضای مجازی

گزارش کوتاه سیاستی -۴

واقعیت اتصال کشورهای منطقه به سیستم تسویه فرامرزی یوان دیجیتال و پیامدهای آن برای جمهوری اسلامی ایران

پژوهشگاه فضای مجازی

خرداد ۱۴۰۵

طرح مسئله

در ماه‌های اخیر، اخباری مبنی بر «اتصال کامل ۱۶ کشور شامل ۱۰ کشور آسه‌آن و ۶ کشور خاورمیانه به سیستم تسویه فرامرزی یوان دیجیتال چین» در برخی رسانه‌ها منتشر شد. این خبر در فضای کارشناسی و سیاسی کشور به‌سرعت به عنوان نشانه‌ای از شکل‌گیری یک نظم مالی غیرسوئیفتی و افول تدریجی سلطه دلار تفسیر گردید. در برخی تحلیل‌ها نیز چنین القا شد که این تحول می‌تواند زمینه‌ساز کاهش اثر تحریم‌های مالی ایالات متحده علیه ایران باشد.

با این حال، بررسی دقیق ساختار پروژه «ام‌بریج» به‌عنوان هسته اصلی تسویه فرامرزی یوان دیجیتال نشان می‌دهد که سطح مشارکت کشورها بسیار محدودتر و مرحله‌ای‌تر از ادعای مطرح‌شده است. تمایز میان «مشارکت کامل عملیاتی»، «نظارت رسمی» و «همکاری آزمایشی» در تحلیل این موضوع اهمیت بنیادین دارد و نادیده گرفتن این سطوح، موجب برداشت‌های نادقیق در سیاست‌گذاری می‌شود.

بخش اول:

ساختار واقعی پروژه ام‌بریج و سطح مشارکت کشورها

۱

پروژه «ام‌بریج» یک ابتکار مشترک در حوزه ارز دیجیتال بانک مرکزی (CBDC) است که با محوریت بانک خلق چین و همکاری چند بانک مرکزی منطقه‌ای توسعه یافته است. هدف اصلی آن، ایجاد بستری برای تسویه فرامرزی با استفاده از ارزهای دیجیتال دولتی و کاهش وابستگی به زیرساخت‌های غرب‌محور مانند سوئیفت است.

۲

با وجود گمانه‌زنی‌های رسانه‌ای، در حال حاضر تنها پنج بازیگر در سطح مشارکت کامل عملیاتی در این پروژه حضور دارند: چین، هنگ‌کنگ، تایلند، امارات متحده عربی و عربستان سعودی. این کشورها در طراحی، اجرای فنی و آزمایش‌های عملیاتی پلتفرم مشارکت دارند و اتصال آن‌ها به هسته تسویه، ماهیت اجرایی دارد.

۳

در مقابل، شماری از کشورها در جایگاه «ناظر رسمی» قرار دارند. این کشورها در جلسات تخصصی، آزمایش‌های محدود یا مراحل مطالعاتی مشارکت می‌کنند، اما به شبکه عملیاتی تسویه متصل نشده‌اند. کشورهایی مانند فیلیپین، مالزی، اندونزی، بحرین و مصر در این دسته قرار می‌گیرند. حضور در این سطح به معنای اتصال کامل بانکی یا پذیرش یوان دیجیتال در ساختار پرداخت ملی نیست.

۴

علاوه بر این، برخی همکاری‌ها صرفاً در سطح آزمایش‌های دوجانبه یا کاربردهای محدود مانند پرداخت‌های گردشگری انجام شده است؛ برای مثال استفاده محدود از یوان دیجیتال در برخی مبادلات خُرد. این موارد به هیچ‌وجه معادل عضویت در یک شبکه تسویه بین‌بانکی چندجانبه نیست. در نتیجه، ادعای اتصال کامل ۱۶ کشور، بیش از آنکه مبتنی بر واقعیت عملیاتی باشد، ناشی از خلط میان سطوح مختلف مشارکت است.

بخش دوم:

وضعیت ایران در قبال پروژه یوان دیجیتال

۱

بررسی‌های موجود نشان می‌دهد که جمهوری اسلامی ایران تاکنون در هیچ‌یک از سطوح رسمی پروژه ام‌بریج حضور ندارد. ایران نه در فهرست مشارکت‌کنندگان کامل قرار دارد، نه در جایگاه ناظر رسمی معرفی شده و نه حتی در قالب همکاری آزمایشی دوجانبه در اسناد پروژه ذکر شده است.

۲

از منظر ژئوپلیتیکی، چین در مراحل اولیه توسعه یوان دیجیتال تلاش کرده است از ورود رسمی به همکاری بانکی با کشورهای تحت تحریم ایالات متحده پرهیز کند. این احتیاط ناشی از ملاحظات راهبردی چین در مدیریت رقابت با آمریکا و جلوگیری از تحریک مستقیم نظام تحریمی غرب است.

۳

در سوی دیگر، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران اگرچه تحولات مربوط به ارزهای دیجیتال بانک‌های مرکزی را رصد کرده و پروژه «ریال دیجیتال» را در دستور کار قرار داده است، اما تاکنون اقدام عملی برای اتصال به زیرساخت‌های بین‌المللی یوان دیجیتال انجام نداده است. تمرکز سیاست‌گذار پولی کشور عمدتاً بر توسعه زیرساخت داخلی و مدیریت پیامدهای پول دیجیتال در اقتصاد ملی بوده است.

- **بنابراین، هرگونه تحلیل درباره بهره‌مندی فوری ایران از مزایای تسویه یوان دیجیتال، در شرایط فعلی، جنبه فرضی و بالقوه دارد.**

بخش سوم:

اقتصاد سیاسی نظارت دیجیتال

۱

از نظر کارشناسان امنیتی چین، دوره تکیه بر نیروهای ایدئولوژیک، داوطلب و غیررسمی مانند «ارتش پنجاه‌سنتی» به سر آمده است. حاکمیت نیاز سیاسی خود به ثبات را به یک صنعت تبدیل کرده و حول آن یک چرخه مالی شکل داده و از این طریق بخش خصوصی را به سرمایه‌گذاری در حوزه فناوری‌های تحلیل داده ترغیب نموده است.

۲

دوم، تسریع در انتقال وجوه و کاهش هزینه کارمزد. در آزمایش‌های انجام‌شده در پروژه ام بریج، زمان تسویه به چند ثانیه کاهش یافته و کارمزدها به‌طور چشمگیری پایین آمده است. چنین ویژگی‌هایی می‌تواند در تجارت انرژی و کالا با شرکای شرقی اهمیت عملیاتی داشته باشد.

۳

سوم، امکان تعریف سازوکارهای تهاتری یا چندجانبه بر پایه ارزهای غیردلاری. در صورت وجود توافقات دوجانبه، ایران می‌تواند بخشی از درآمدهای حاصل از صادرات انرژی را در قالب یوان دیجیتال دریافت کرده و برای واردات کالا یا خدمات از همان حوزه ارزی استفاده کند.

- **با این حال، این ظرفیت‌ها صرفاً در صورت تحقق مجموعه‌ای از پیش‌شرط‌های فنی، حقوقی و سیاسی قابل بهره‌برداری است.**

بخش چهارم:

موانع ساختاری و ملاحظات راهبردی

۱

ورود ایران به شبکه تسویه یوان دیجیتال مستلزم آمادگی زیرساختی در حوزه احراز هویت دیجیتال، اتصال برخط بانکی، انطباق با استانداردهای شفافیت مالی و ایجاد سازوکارهای نظارتی هم‌تراز است. علاوه بر آن، پذیرش گردش یوان دیجیتال در قلمرو پولی کشور به معنای نوعی گشودن حساب سرمایه و پذیرش تعامل عمیق‌تر ارزی با چین خواهد بود؛ امری که می‌تواند پیامدهایی برای استقلال سیاست پولی و کنترل سرمایه داشته باشد.

۲

از سوی دیگر، چین نیز به‌دلیل ملاحظات ژئوپلیتیکی، در اعلام عمومی فهرست کشورها و توسعه شتاب‌زده شبکه، رویکردی محتاطانه اتخاذ کرده است. اتصال رسمی کشورهای تحت تحریم می‌تواند واکنش مستقیم ایالات متحده را در پی داشته باشد و هزینه‌های راهبردی برای پکن ایجاد کند.

- **در نتیجه، پروژه یوان دیجیتال علاوه بر ماهیت فناورانه، ابعاد ژئوپلیتیکی عمیقی دارد و نمی‌توان آن را صرفاً یک ابزار تکنولوژیک برای دورزدن تحریم‌ها تلقی کرد.**

نکات جهت استحضار

- ادعای اتصال کامل ۱۶ کشور به سیستم تسویه یوان دیجیتال با شواهد عملیاتی همخوانی ندارد و تنها پنج کشور در سطح مشارکت کامل حضور دارند.

- ایران تاکنون هیچ جایگاه رسمی در پروژه ام‌بریج ندارد و تعامل آن با یوان دیجیتال در سطح مطالعاتی باقی مانده است.

- ظرفیت کاهش اثر تحریم‌ها از طریق یوان دیجیتال بالقوه و مشروط به پیش‌نیازهای فنی و سیاسی است.

ارزیابی نهایی

سیستم تسویه فرامرزی یوان دیجیتال را باید به‌عنوان بخشی از یک روند بلندمدت در شکل‌گیری نظم مالی چندقطبی تحلیل کرد، نه به‌عنوان جایگزین فوری و عملیاتی برای ساختار دلاری. توسعه آن تدریجی، مرحله‌ای و همراه با احتیاط سیاسی است.

برای جمهوری اسلامی ایران، این پروژه یک فرصت بالقوه راهبردی محسوب می‌شود، اما بهره‌برداری از آن نیازمند آمادگی زیرساختی، اجماع داخلی در حوزه سیاست ارزی، و فعال سازی دیپلماسی مالی در سطح منطقه‌ای و آسیایی است. در صورت عدم اقدام هدفمند، خطر عقب‌ماندگی راهبردی در تحولات نوین نظام مالی بین‌المللی افزایش خواهد یافت و نقش ایران در نظم مالی آینده به حاشیه رانده خواهد شد.

WWW
THECSRI
.IR

«گزارش کوتاه سیاستی» نام دسته‌ای از پژوهش‌های فشرده و مسئله‌محور «پژوهشگاه فضای مجازی» است که با هدف به‌روزرسانی سریع دانش سیاستی مخاطبان طراحی شده است. این گزارش‌ها با خلاصه‌سازی پژوهش‌های تفصیلی، دسترسی سیاست‌گذاران، تصمیم‌گیران و مدیران را به توصیه‌های سیاستی تسهیل می‌کنند.

پژوهشگاه
فضای مجازی